KEES BRANTS

DECLARATIES EN COMMUNICATIES

De algemene vergadering van UNESCO in Parijs 1978 zoals weergegeven in de nederlandse media en door AP

6106

–INLEIDING–

Bedreiging voor de persvrijheid en overheidsingrijpen. Dit waren over het algemeen de labels, die in de westerse media werden opgehangen aan het meest spraakmakende onderdeel van de 20ste algemene vergadering van de UNESCO, die van 24 oktober tot 28 november 1978 in Parijs werd gehouden: de "draft declaration on fundamental principles governing the contribution of the mass media to strengthening peace and international understanding and to combating war propaganda, racialism and apartheid". Volgens de ontwerpverklaring is er sprake van een ongelijke nieuwsstroom in de wereld en hebben de massamedia de plicht en de verantwoordelijkheid bij te dragen aan een "free, reciprocal and balanced flow of accurate, complete and objective information" (art. I). Daarvoor hebben ze verschillende taken, zoals het bevorderen van de mensenrechten en de bestrijders van kolonialisme aan het woord te laten. Professionele status en bescherming van journalisten, teneinde onpartijdig hun beroep te kunnen uitoefenen, zijn daarvoor een voorwaarde. De verantwoordelijkheid van de overheid betreft vooral het scheppen van een goed klimaat om die taken uit te voeren, al moet zij er ook op toezien dat de Declaratie wordt nageleefd. Volgens de ontwerpverklaring zou de nationale souvereiniteit tenslotte gewaarborgd moeten worden, terwijl staten, instellingen en personen een soort recht op weerwoord moeten krijgen.
De in de ontwerp-verklaring verwoorde eisen en plichten raken aan traditionele journalistieke waarden en burgerlijke vrijheden. Het spreekt, dat zoiets niet ongemerkt voorbijgaat; tegelijk is daarmee het belang van de discussie aangegeven.
Dit artikel wil in het eerste deel een analyse geven van de commotie die over deze ontwerpverklaring in de nederlandse media ontstond, de wijze waarop de problematiek werd gepresenteerd, alsmede het soort argumenten dat daarbij werd gebruikt. In het tweede deel wordt de berichtgeving van het Amerikaanse persbureau *Associated Press* geanalyseerd, evenals het materiaal dat door de nederlandse afdeling van dit bureau vertaald werd doorgegeven. Aangezien in dit tijdschrift al eerder de ontstaansgeschiedenis van de ontwerpverklaring is behandeld, zal hier slechts kort op de historie worden ingegaan. [1])

– I.1. ONTSTAANSGESCHIEDENIS –

De Parijse conferentie is niet de eerste gelegenheid, waarbij over de positie en de rol van de massamedia wordt gesproken in relatie tot de Derde Wereld, vrede en internationale verstandhouding. Al in 1960, in een rapport over faciliteiten voor massamedia in Azië, wordt erkend dat er een structurele eenzijdigheid

is in de internationale nieuwsstroom. [2]) Het blijft dat decennium echter hoofdzakelijk beperkt tot een voorzichtige herkenning van het probleem. Vanaf 1970 raakt de discussie in een stroomversnelling, met de Sowjet Unie en de niet-gebonden landen voorop. Op verschillende conferenties benadrukken zij drie zaken: ten eerste de eenzijdigheid van de westerse nieuwsagentschappen; ten tweede het "cultureel imperialisme" als gevolg van de wereldwijde verspreiding van de Amerikaanse media-industrie; en ten derde de bedreiging van de nationale souvereiniteit, met name als gevolg van de satellietontwikkeling. [3])
In het begin stellen de westerse landen zich tamelijk afzijdig op of beperken zich tot een defensieve rol. Zo wordt tijdens de algemene vergadering van UNESCO in 1970 een resolutie aanvaard, die spreekt over de ontoelaatbaarheid van het gebruik van informatiemedia als propaganda voor oorlog, racisme en haat tussen naties. Twee jaar later wordt de directeur-generaal gevraagd een ontwerpverklaring over dit onderwerp voor te bereiden. Vanaf dit moment beginnen verschillende westerse landen een tegenstrategie te ontwikkelen. De verklaring, die in 1976 in Nairobi wordt gepresenteerd en waarin o.a. wordt gesteld dat de staat de inhoud van de communicatiestroom zou moeten bepalen, wordt na een intensieve westerse lobby door een grote meerderheid terugverwezen. Wel wordt een Tunesische resolutie aangenomen, waarin UNESCO gevraagd wordt speciale aandacht te besteden aan de activiteiten van de niet-gebonden landen om te komen tot een eigen netwerk van communicatievoorzieningen en deze activiteiten te ondersteunen.
Op die 19de algemene vergadering in Nairobi wordt ook gesproken over een met die ontwerpverklaring nauw verwante problematiek: de "free flow of information". Zoals gezegd uiten met name de Derde Wereldlanden steeds meer kritiek op de wijze waarop de vrijheid van informatie zich in de wereld manifesteert. [4]) De oude koloniale banden zijn dan wel verbroken en daarmee is de politieke onafhankelijkheid bereikt, maar de economische afhankelijkheid is nog lang niet opgeheven, zoals ook al blijkt uit de eenzijdige structuur van de informatiestroom. De grote westerse persbureaus en de tv-producent *Visnews* beheersen de internationale nieuwsvoorziening, waarbij berichten over ontwikkelingslanden, als ze al gegeven worden, gekleurd zijn door de westerse bril waarmee tegen het nieuws wordt aangekeken. De stroomversnelling waarin de discussie in de jaren zeventig komt, leidt tot de oprichting van een gemeenschappelijke nieuwsdienst van niet-gebonden landen op initiatief van het Joegoslavische persbureau *Tanjug,* die in 1975 van start gaat.
Tijdens de algemene vergadering van UNESCO in 1974 wordt naast het beginsel "free" ook het element "balanced" ingevoerd bij de "flow of information", terwijl in de ontwerpverklaring van 1978 ook nog "reciprocal" wordt toegevoegd. Gezien het belang van de problematiek heeft de directeur-generaal van UNESCO een commissie ingesteld "for the study of communication problems" (de zgn. *MacBride-commissie*), die een rapport moet samenstellen over deze problematiek voor de 21ste zitting in 1980.
De discussie over de hier zeer kort geschetste thematiek kwam in de nederlandse media niet uit de lucht vallen. In september 1977 had het *Instituto Latinoamericano de Estudios Transnacionales* (ILET), welks onderzoekingen mede door Nederland worden gefinancierd, in Amsterdam een congres gehou-

den "On international communication and Third World Participation". Daarmee werd, bij wijze van spreken, de problematiek van de eenzijdige nieuwsstroom op de stoep van de nederlandse media gelegd. De reacties waren verbluffend. Een stroom van artikelen, (tv-)commentaren en vragen in het parlement stelt ten eerste de positie van het ILET in het algemeen en ten aanzien van het onderhavige punt in het bizonder ter discussie, ten tweede de positie van de met het ILET sympathiserende minister Pronk van ontwikkelingssamenwerking en tenslotte het onderwerp van het congres. In de nederlandse pers verschijnen bijvoorbeeld 76 opiniërende artikelen, columns en redactionele commentaren, tegenover 11 feitelijke berichten, terwijl 75% een anti-ILET standpunt inneemt. [5])

Na het congres neemt de stroom artikelen af. Het wetenschappelijk tijdschrift *Gazette* wijdt een speciaal nummer aan het fenomeen internationale communicatie. Gespreid wordt nog wel geschreven over een UNESCO-seminar in Stockholm (hoewel hoofdzakelijk door nederlandse journalisten, die eraan deelnemen) en over een colloquium van de nederlandse UNESCO-commissie ter voorbereiding van de 20ste algemene vergadering. Ook hier overigens weer Kamervragen vanwege het besloten ("stiekeme", was het verwijt) karakter van de bijeenkomst.

In de weken voorafgaande aan de algemene vergadering in Parijs starten twee kranten, die al een centrale rol speelden bij de berichtgeving over ILET, opnieuw de discussie: *NRC/Handelsblad* en *Utrechts Nieuwsblad.* De hoofdredacteur van de laatste krant, drs. Max Snijders, is niet alleen auteur van de meeste artikelen over dit onderwerp, maar tevens lid van het dagelijks bestuur van het *International Press Institute* (IPI) - en voor deze organisatie delegatielid naar UNESCO - en lid van het algemeen bestuur van de *World Press Freedom Committee.* Beide kranten noemen de ontwerpverklaring een voortuitgang ten opzichte van die van 1976, maar haasten zich daaraan toe te voegen dat het toch nog steeds neerkomt op overheidscontrole van de pers. In een aparte analyse in *NRC/Handelsblad* pleit Theo Ruyter, die in 1976 de discussie in Nederland min of meer aanzwengelde, [6]) er overigens voor niet te veel naar addertjes onder het gras te zoeken.

– I.2. REACTIES IN DE NEDERLANDSE MEDIA –

In deze eerste artikelen is meteen grofweg het kader aangegeven, waarbinnen de berichtgeving en de discussie over de ontwerpverklaring zich afspelen. Wanneer we kwantitatief de persreacties bezien, dan krijgen we het volgende globale beeld (zie tabel 1). [7]) Daarnaast is eenmaal in het NOS-journaal aandacht besteed aan de rede van minister Gardeniers van CRM op de algemene vergadering. De *Vara* wijdde twee tv-uitzendingen - aan het begin en het einde van de Parijse zitting - aan de nieuwsvoorziening in de wereld en de rol van de nieuwsagentenschappen. In het eerste programma werd middels interviews met betrokkenen het commerciële karakter van deze ondernemingen belicht, terwijl het tweede programma keek naar de effecten in de Derde Wereld. Verschillende kranten en omroepgidsen besteedden in een voorbeschouwing aandacht aan de programma's. *De Telegraaf* en *NRC/Handelsblad* reageer-

den met felle beschuldigingen aan het adres van de samenstellers van een boekje, dat naar aanleiding en met materiaal van de uitzendingen werd gemaakt. [8]) De radio heeft verschillende malen aandacht besteed aan de algemene vergadering; dit materiaal kon echter niet in het onderzoek worden betrokken. *Onze Wereld,* tenslotte, het tijdschrift van de NOVIB, bracht een themanummer uit over internationale communicatie.

Tabel 1. Reacties in de nederlandse pers

	Feitelijk Bericht	Redaction. Commentaar	Opin. art. Columns
NRC/Handelsblad	7	4	7
De Volkskrant	10	–	2
Het Parool	7	1	2
Utrechts Nieuwsblad	3	1	3
Haagsche Courant	5	1	1
De Telegraaf	1	2	3
Trouw	2	1	1
Nederlands Dagblad	–	–	3
De Waarheid	1	–	2
Overige	3	5	7
Totaal	39	15	31

De onderzochte periode liep van september tot en met november 1978. Onder 'overige' staan nog tien dag- en weekbladen, die alle minder dan 3 artikelen plaatsten.

Hoewel niet zo sterk als bij het ILET-congres - met zevenmaal zoveel opiniërende artikelen als feitelijke berichtgeving - geeft dit kwantitatieve overzicht al een indruk van de omvang van de discussie en is ook hier de verhouding tussen 'nieuws' enerzijds en 'opinie' anderzijds al een indicatie voor de betrokkenheid van de diverse kranten. Bij het kwalitatieve overzicht is zowel gekeken naar het *soort* argumentatie als de *vorm* waarin die argumentatie werd gegoten. Bij het **soort** is allereerst gekeken naar de inhoudelijke kant: welke problematiek lag aan de ontwerpverklaring ten grondslag en wat is daarvan in de media overgekomen. Ten tweede komt de behandeling van de ontwerpverklaring zelf aan de orde, alsmede andere oplossingen die worden aangedragen. Bij de **vorm** is eerst gekeken naar de wijze van presentatie: wie laat men aan het woord. Tenslotte komt hier ook het taalgebruik aan de orde.

– I.3. SOORT ARGUMENTEN –

Allereerst bekijken we nu de problematiek die aan de ontwerpverklaring ten grondslag lag en in hoeverre deze in de discussie behandeld werd. Ruwweg kan de problematiek in twee, nauw met elkaar samenhangende delen gesplitst worden. Ten eerste is er de vraag van de internationale informatievoorziening en de wijze waarop deze wat meer in evenwicht gebracht kan worden. Ten tweede is er de bedoeling van UNESCO - althans van een niet onaanzienlijk

aantal lidstaten - om tot een uitspraak te komen over het dienstbaar maken van de massamedia aan vreedzame doeleinden.
In de berichtgeving worden deze twee delen niet altijd even duidelijk onderscheiden. Voor zover dit wel gebeurt, is er een kentering sedert het ILET-congres in 1977. Wat de eenzijdige nieuwsstroom en de rol van de westerse persagentenschappen betreft, is er vrij grote eenstemmigheid in de onderkenning van dit probleem. Slechts de grootste krant van Nederland blijft erbij dat er geen monopolie is in de nieuwsvoorziening. Het feit dat de nieuwsagentschappen elkaars rivalen zijn zou deze bewering al ontkrachten, terwijl hun nieuwsstroom zo omvangrijk is, omdat deze "multinationals in de regel voor betrouwbaar, onpartijdig en snel nieuws blijken te kunnen zorgen" (*De Telegraaf,* 26 oktober 1978).
De onderkenning bij de andere kranten van de kwantitatieve eenzijdigheid wordt echter nooit los gemaakt van de oplossingen, waartoe ook in de ontwerpverklaring een aanzet wordt gegeven. Die oplossingen worden kwalitatief gewaardeerd en - met uitzondering van geldelijke steun - door vrijwel alle kranten als een bedreiging van de persvrijheid gezien. In die zin wordt ook het werk van de *MacBride-commissie* met argusogen gevolgd. Want in de pers is de verwachting algemeen dat, zoals de nederlandse afgevaardigde Mourik het uitdrukte bij de aanvaarding van de ontwerpverklaring: "Als deze declaratie een storm in een glas water is, dan wordt het *MacBriderapport* een orkaan". Dit citaat is ook in verschillende kranten terug te vinden.
Ook de tweede poot van de UNESCO-problematiek, het dienstbaar maken van de massamedia aan vreedzame doeleinden, wordt - zolang het bij deze formulering blijft - in zijn algemeenheid wel onderschreven. Maar ook hier - en nog sterker dan bij de nieuwsstroom - wordt opgemerkt dat met de verwezenlijking van deze "prijzenswaardig klinkende zaak" via de ontwerpverklaring impliciet de greep van de overheid op de nieuwsvoorziening wordt aanvaard: "meer controle van de pers, meer koorzang onder overheidsinspectie" *(NRC/Handelsblad).*

De behandeling van de ontwerpverklaring zelf verschilt per krant aanzienlijk. Alleen het vakblad *De Journalist* geeft alle artikelen integraal weer. Voor de rest is het een aflopende reeks; *NRC/Handelsblad* en in iets mindere mate *De Volkskrant* en het *Utrechts Nieuwsblad* geven belangrijke delen van de verklaring weer, maar leggen daarbij toch sterk de nadruk op díe artikelen waar een verwijzing naar de rol van staten en de plichten van journalisten staat. De meeste kranten volstaan met het laatste, terwijl in een enkele *(De Telegraaf)* en in veel van de feitelijke verslaggeving de verklaring slechts in een bijzin wordt geduid als één, die de persvrijheid dreigt aan te tasten.
Over het algemeen wordt de rol van de pers en daarmee de betekenis van overheidsbemoeienis vanuit westerse optiek bekeken en veroordeeld. Dat de pers in de Derde Wereld wel eens een andere functie zou kunnen hebben - 'ontwikkelingsjournalistiek' wordt dat wel genoemd - wordt sporadisch opgemerkt, maar direct vergezeld van de constatering dat ze dan nooit echte persvrijheid zal kennen. *De Volkskrant* en *De Groene* nuanceren het beeld wat van een ingrijpende overheid; de eerste door erop te wijzen dat, wanneer regerings-

invloed wordt afgewezen, evenzeer moet worden gepleit voor een afperking van de invloed van ondernemingen in de westerse media. *De Groene* voegt daar aan toe, dat het met die onafhankelijke pers in het westen maar matig is gesteld en verwijst daarbij naar onthullingen over de financiering door de *CIA* van sommige journalisten en memoreert dat het franse persbureau *AFP* langs een omweg voor 70 procent door de overheid wordt gefinancierd. Slechts *De Waarheid* ziet de overheidsbemoeienis als onafwendbaar om de schadelijke invloed van de westerse persbureaus in de Derde Wereld in te perken.
De grootste afkeer van de ontwerpverklaring vinden we bij die media, die fundamenteel het bestel in Nederland onderschrijven. Daar is ook de meeste instemming te vinden over de rede van minister Gardeniers en het beschikbaar stellen van geld door Nederland en de Verenigde Staten voor technische middelen en de opleiding van journalisten in de ontwikkelingslanden. Het scheppen van een goede infrastructuur is de beste garantie voor een onafhankelijke pers, aldus deze bladen. Een enkele krant plaatst daar de kanttekening bij dat ze daarmee de Derde Wereld toch ook een beetje afkopen. Globaal noemen deze laatste bladen de uiteindelijk aanvaarde verklaring "een vaag compromis", terwijl de eerste categorie vaker spreekt van "een overwinning voor de VS" en "voor de persvijheid". In de uiteindelijke verklaring staat geen verwijzing meer naar de rol van de staat; eventuele beperkingen voor de pers zijn er terwille van de nationale veiligheid en de openbare orde. De tekst spreekt verschillende malen van de "promotion of human rights" en de "free flow of information", terwijl ook de "balance" erin verwerkt is. De door de niet-gebonden landen zo gewenste formulering *Nieuwe Internationale Informatie Orde* heeft plaats moeten maken voor een "new, more just and more effective world information and communication order", en is alleen in de preambule van de verklaring te vinden.

– I.4. ARGUMENTATIEVORM –

Bij de vorm, waarin de berichtgeving over de algemene vergadering werd gegoten, kijken we allereerst naar de wijze van presentatie. Het bekende journalistieke adagium van hoor en wederhoor kwam bij de vraag wie men aan het woord liet vaak ernstig in de knel. Het is hoofdzakelijk de journalist zélf die aan het woord komt. Met uitzondering van het slechts door vakbroeders gelezen blad *De Journalist,* laat geen enkele krant uitgebreid een vertegenwoordiger van de Derde Wereld of een voorstander van de ontwerpverklaring aan het woord. In de tweede *Vara*-uitzending komen wel journalisten uit de ontwikkelingslanden aan het woord.
Tot op zekere hoogte wordt het principe van hoor en wederhoor nog het beste toegepast door *NRC/Handelsblad.* Al voor het begin van de Parijse zitting krijgt Theo Ruyter de gelegenheid om - zeker niet kritiekloos - met bepaalde instemming over de ontwerpdeclaratie te schrijven. Daarnaast ruimt deze krant plaats in voor uitgebreide reacties van de samenstellers van het al gememoreerde *Vara/Novib*-boekje, en van de secretaris van de *Nederlandse Vereniging van Journalisten* (NVJ). De *NVJ* was door *NRC/Handelsblad* in een commentaar beschuldigd onvoldoende kritiek te hebben geleverd op de ontwerpverklaring

en daarmee te hebben ingestemd met een beperking van de persvrijheid. [9]) Een aparte vorm is het presenteren van de verklaring in termen van "Oosteuropese ideeën". Zo schrijft het *Utrechts Nieuwsblad* aan de vooravond van de algemene vergadering dat de Derde Wereldlanden mogelijk "ditmaal meer realiteitszin zullen tonen. In deze kringen is het besef doorgedrongen dat er met de vaag-radicale ideeën uit het Oostblok minder zijde te spinnen valt dan met de verworvenheden van de industriestaten in het kapitalistische Westen". Niet zelden wordt als bronvermelding in de media volstaan met de mededeling dat de ontwerpverklaring uit Oosteuropese koker komt en ondersteund wordt door het merendeel der Derde Wereldlanden.

Tenslotte het taalgebruik. Bij de berichtgeving rond het ILET-congres was dit nogal opvallend. De "marxisten", "rode hordes" en andere geladen symbolen en labels waren niet van de lucht. De taal was nu een stuk gematigder al bedienden de felste tegenstanders van de ontwerpverklaring zich ook nu van allerlei evaluerende kwalificaties. Dat gebeurde op drie niveaus: ten eerste door personifiëren van de voorstanders, die dan kleinerende voorvoegsels als "ambitieus" en "kleurrijk" meekregen. Ten tweede in de beschrijving van de samenwerking van de Sowjet Unie en de ontwikkelingslanden, die dan de "onheilige alliantie" werd genoemd *(NRC/Handelsblad, Utrechts Nieuwsblad* - beide meerdere malen*)*. Ten derde in de beschrijving van het organiserend lichaam, UNESCO, dat dan een "administratief gezwel" (*Utrechts Nieuwsblad*) of "de wereld van Lewis Caroll" of "een krankzinnigenhuis" (*De Telegraaf*) heet.
Deze sappige voorbeelden nemen niet weg dat, op een enkel puur sensatieverhaal na, de berichtgeving relatief zakelijk was. Opvallend is tenslotte wel, dat de hierboven gesignaleerde kwalificaties vaak opdoken in de feitelijke berichtgeving. Het is vooral de Parijse correspondent van *NRC/Handelsblad,* E.G. Lachman, die zijn verslagen doorspekt met verwijzingen naar "halfclandestiene subgroepen" of zich gewoon vergaloppeert, wanneer hij spreekt over "het unanieme verzet tegen de UNESCO-ontwerpverklaring".

– I.5. CONCLUSIES –

Waar het ILET-congres in Amsterdam, toch slechts een bijeenkomst van wetenschappers en professionele mediamensen, zich kenmerkte door een lawine van niet zelden boze reacties, wijzen de resultaten van dit onderzoek in de richting van wat meer afstandelijkheid.
Een paar mogelijke verklaringen. Ten eerste werd het ILET-congres mede met Nederlands belastinggeld gefinancierd; de bijdrage van ons land aan een UNESCO-zitting is verhoudingsgewijs veel geringer. Ten tweede ligt Parijs verder van het bed dan Amsterdam. Nieuws dat in de directe omgeving speelt is eerder "printable" dan het ruime aanbod uit het buitenland. Ten derde zou er wel eens meer erkenning kunnen zijn van de onderhavige problematiek. Aan de andere kant zou, ten vierde, de verklaring wel eens kunnen liggen in de regeringswisseling, die heeft plaats gehad tussen ILET en UNESCO. Het ILET, als omstreden organisatie, kende een sympathiserende en mede daardoor omstreden minister Pronk; UNESCO kende een kritische minister Gardeniers. De

kritiek destijds op Pronk en de lof voor Gardeniers nu, zouden er wel eens op kunnen wijzen dat een belangrijk deel van de pers de vrijheid van meningsuiting beter gegarandeerd voelt bij de huidige minister.
Des te merkwaardiger is het dan ook dat niet alleen Nederland ingestemd heeft met twee VN-resoluties twee weken na "Parijs" - die verder gaan dan de UNESCO-verklaring - maar dat deze informatie nauwelijks in de nederlandse media is terug te vinden. Maar dan, New York ligt nog een stuk verder van het bed dan Parijs.

– II.1. ASSOCIATED PRESS –

Eén van de centrale klachten bij ontwikkelingslanden is dat zij voor hun internationaal nieuws en vaak zelfs voor nieuws over hun buurlanden aangewezen zijn op westerse nieuwsagentschappen. Deze historisch gegroeide situatie, waarbij al het nieuws loopt via de metropolen New York, Londen en Parijs, hangt - het zal niet verbazen - samen met de economische ontwikkelingen van de afgelopen honderdvijftig jaar.
De vier grote persbureaus die de internationale nieuwsvoorziening beheersen, de amerikaanse *Associated Press* (AP) en *United Press International* (UPI), het britse *Reuter,* en *Agence France Presse* (AFP) - het russische *Tass* is voor de Derde Wereld van minder betekenis - vinden hun oorsprong in de vorige eeuw. Ter voorkoming van een moordende concurrentie verdeelden de toen nog drie europese agentschappen de markt naar de aan hun land toebehorende koloniën. Maar met de komst van *AP* en *UPI* (de laatste oorspronkelijk twee afzonderlijke nieuwsdiensten: *United Press* en *International Newsservices*) neemt de verdelingsproblematiek toe. Tot 1943 worden de zaken en taken nog in een kartel geregeld. Na de tweede wereldoorlog worden de kaarten internationaal opnieuw geschud.
Reuter en *AFP* bepalen nu voornamelijk de nieuwsstroom van en vooral naar Afrika. *AP* en *UPI* richten zich met name op Latijns-Amerika. Azië is min of meer gelijkelijk verdeeld over de vier. Alle vier zijn het transnationale ondernemingen, die elk internationaal opereren vanuit een nationaal hoofdkwartier. De eigendomsstruktuur heeft zijn wortels in het moederland. Dat neemt niet weg dat de oogmerken in principe nogal verschillen. *UPI* is een op winst gerichte onderneming en eigendom van twee mediaconglomeraten, *Scripps Howard* en *Hearst*. *AP* daarentegen is een op dienstverlening gerichte coöperatie van de belangrijkste (en ieder voor zich natuurlijk wel weer commerciële) media in de VS. *Reuter* is een NV, waarvan de aandelen in handen zijn van de engelse, australische en nieuwzeelandse persassociaties. *AFP* tenslotte is eigendom van de franse staat en de franse media.
Hoewel ze internationaal opereren en *AP* bijvoorbeeld in meer dan honderd landen zo'n 8500 kranten, radio- en televisiestations als afnemer telt, zijn de belangrijkste markten voor de agentschappen de VS en Europa. Zo'n tachtig procent van hun inkomen halen *AP* en *UPI* uit de amerikaanse markt: "The world-wide operation of the American agencies is heavily geared to supplying news to domestic US media; the American agencies have a strong American flavour compared with the less strong British flavour in the *Reuters* service",

aldus Tunstall. [10]) Inderdaad betreffen de inkomsten bij *Reuter* slechts twintig procent van de nationale markt; de helft van de omzet komt van bedrijven en banken, die op *Reuters Economic Newsservice* zijn geabonneerd. *AFP* vindt zijn belangrijkste afnemers weer in eigen land.
Voor de grote persbureaus is nieuws koopwaar, met zijn concentratie dáár, waar het meest geboden wordt en met de blik dus voornamelijk gericht op de eigen markt. De criteria voor de nieuwsselectie zijn, bewust of niet, voornamelijk gebaseerd op het transnationale systeem en het moederland. Dat moge ook blijken uit de verspreiding van de correspondenten van "De Vier" over de wereld: Noord-Amerika: 34%; Europa: 28%; Azië en Australië: 17% (sedert de terugtrekking van de Amerikanen uit Vietnam zal dit cijfer nog wel iets teruggelopen zijn); Latijns-Amerika: 11%, Midden-Oosten: 6%; Afrika: 4%. [11])
Ook Nederland is in dit net betrokken. Het enige in dit land werkende, internationale persbureau is *Associated Press.* De andere onderhouden voor hun berichtgeving relaties met het nederlands persbureau *ANP. AP*-Nederland, gevestigd in Amsterdam, heeft een amerikaanse hoofdredacteur en verder een redactie van tien mannen en vrouwen, die voor het merendeel de nederlandse nationaleit hebben. Het bureau houdt zich voornamelijk bezig met het vertalen van de kopij, die uit de VS komt voor de Nederlandse en nederlandstalige Belgische markt. De nieuwsverzamelende functie staat op de tweede plaats.
Van de nederlandstalige dagbladen en omroepactualiteitenrubrieken in de *Benelux* zijn er 41 abonnee. Het merendeel der nederlandse kranten ontvangt via het eigen telexnet van *AP* de nederlandse dienst. De onvertaalde engelse tekst gaat naar de vijf grootste landelijke dagbladen. *Trouw* is alleen geabonneerd op de vertaaldienst, evenals de meeste regionale en lokale bladen. Het *Nederlands Dagblad,* het *Financiële Dagblad* en *De Waarheid* zijn als landelijke kranten geen afnemers.

– II.2. HET ONDERZOEK –

Gedurende de periode van de UNESCO-conferentie, van 24 oktober tot 28 november 1978, zijn alle berichten die verschenen op het *AP*-net en die betrekking hadden op de algemene vergadering, onderzocht; zowel de engelse als de nederlandse vertalingen. In totaal kwamen er in die periode 36 berichten op het net, hoofdzakelijk afkomstig van de parijse correspondent bij UNESCO, waarvan er 15 (41%) vertaald op het nederlandse net verschenen. Van die berichten gingen resp. 28 en 12 over de ontwerpverklaring.
De berichten hadden zeker niet alle dezelfde omvang. Soms ging het om verslagen uitgespreid over meerdere "takes", soms om een paar regels. Bij de berichten in het nederlands is gekeken of de strekking van het bericht dezelfde was als de oorspronkelijke engelse tekst. In enkele gevallen werd de engelse tekst ingekort, in één geval werden twee berichten samengevat in één vertaling. In de meeste gevallen werd het gehele bericht vertaald.
Hoewel in dit onderzoek slechts naar één persbureau is gekeken en geen vergelijking is gemaakt met de overige berichtgeving van dit bureau, noch een grondige inhoudsanalyse is verricht, geven de uitkomsten toch meer dan een voorzichtige indicatie over twee vooronderstellingen, die hun oorsprong vinden

in de onvrede bij de meeste Derde Wereldlanden, over de aard van de berichtgeving van de internationale persbureaus:

I. Westerse persbureaus zijn belast met westerse nieuwswaarden waarbij marktoverwegingen voorop staan: de nadruk in de berichtgeving ligt op het negatieve, het incidentele en het sensationele;
II. Door hun marktoriëntatie zullen westerse persbureaus nieuws door een westerse bril bekijken.

I. Een persbureau zal, door de aard van het werk en zijn notie van nieuws, eerder dan andere media zich met het incidentele bezig houden: zodra het nieuws of een nieuwe ontwikkeling er is, wordt het onmiddellijk op het net gezet. Dit betekent dat achtergrond en (historische) plaatsing òf niet gegeven òf slechts in een enkele regel afgedaan worden. De notie 'nieuws' van *AP* blijkt impliciet al uit een eigen publicatie, waar als belangstellingsgebieden van de nederlandse afnemers (opdat AP-journalisten weten waarover ze moeten schrijven) de voormalige kolonie Indonesië, het koningshuis, human interest en opgewekte verhalen, interviews met persoonlijkheden, sex en kerkelijk nieuws, in één adem worden genoemd met "South Africa's Apartheid and other racial discrimination stories (that) always find good play". [12])
Bij de UNESCO-vergadering wordt de berichtgeving over het algemeen slechts voorzien van de mededeling dat het gaat om een "draft declaration on the mass media". In geen enkel bericht wordt melding gemaakt van de klachten van de Derde Wereldlanden over eenzijdige nieuwsstromen, die aan de verklaring ten grondslag lagen. In twee berichten, resp. aan het begin en aan het einde van de vergadering, wordt verwezen naar de eerdere ontwerpverklaring van 1976. Eenmaal wordt de minister van informatie van India aangehaald over de newspool van de niet-gebonden landen, die op initiatief van het joegoslavische persbureau *Tanjug* is opgericht als tegenwicht tegen de "Grote Vier". Dit laatste wordt er overigens niet bij vermeld.
Terwijl op de UNESCO-vergadering over een tiental onderwerpen is gesproken (o.a. oceanografie, emancipatie, verschillende vormen van discriminatie, ontwapening en archeologie) gingen 28 van de 36 *AP*-berichten over de mediaverklaring. De overige acht gingen met name over een mogelijke anti-Israel resolutie. [13]) Door aan het zelfstandig naamwoord "draft declaration" voortdurend het voorvoegsel "much critisized" of "controversial" te verbinden, werd het bericht automatisch en van het begin af aan binnen het eigen nieuwscriterium gedefinieerd. Het sensationele of negatieve werd een enkele keer nog benadrukt door de onderhandelingen te vergelijken met een "comic opera" (17 november) of bij de verklaring van de russische onderminister van buitenlandse zaken aan het begin van de conferentie te spreken over het "inluiden van de harde confrontatie" (30 oktober).

II. In de berichtgeving van A.P. wordt in totaal 54 maal een met name genoemde zegsman of bron geciteerd. Slechts 4 maal gaat het hier om uitspraken gedaan tijdens de openbare zitting: twee maal een Amerikaan, één maal een Canadees en één maal een Rus. De overige 50 citaten zijn òf afkomstig van

persconferenties, òf afkomstig van gesprekken van de A.P.-correspondent met de betreffende zegslieden. In tabel 2 zien we dat kwantitatief zo'n 61% van de gehanteerde bronnen of opgevoerde zegslieden afkomstig is uit de VS of Europa. Slechts achtmaal (14%) wordt een bron uit de Derde Wereld aangehaald, wanneer we de directeur-generaal van UNESCO, de Senegalees M'Bow niet meerekenen. Die 14% heeft overigens betrekking op drie landen: Tunesië (4x), in Nairobi 1976 de initiator van een compromisvoorstel en nu lid van de overleggroep, die de impasse doorbrak, India (2x), dat "categorically opposed any UNESCO-initiative sanctioning government control of the press" (15 november), en Sri Lanka (2x), dat zich kritisch opstelde tegenover wijzigingsvoorstellen van de VS. In alle berichten waar een woordvoerder van een Derde Wereldland werd opgevoerd, stond daar de mening van een VS-vertegenwoordiger naast.

Tabel 2. Geciteerde bronnen bij UNESCO-verslaggeving AP

Bron	AP-engels	AP-nederlands
VS	**19** *(33%)*	**9** *(38%)*
Westeuropa	**10** *(17%)*	**5** *(21%)*
Oosteuropa	**6** *(11%)*	**4** *(17%)*
Derde Wereld	**8** *(14%)*	**2** *(8%)*
Directeur-generaal	**5** *(9%)*	**2** *(8%)*
Westerse media-organ.	**6** *(11%)*	–
Algemeen	**3** *(5%)*	**2** *(8%)*

Het gaat in totaal om 28 engelse en 12 nederlandse AP-berichten uit de periode van 24 oktober tot 28 november. Gecodeerd zijn alleen citaten van met name genoemde zegslieden. De anderen zijn te vinden onder "algemeen". Vaak bevatte één bericht meerdere citaten. De citaten uit Oosteuropa betreffen de Sowjet Unie en Polen.

De verklaringen van media of daarmee gelieerde organisaties, die zich allen tégen de ontwerpverklaring opstelden, dan wel vóór de uiteindelijke, waren *Freedom House,* de *American Newspaper Publishers Association, World Press Freedom Committee, Inter-American Broadcasting Organisation* en *Inter-American Press Association.* Allemaal organisaties, die hun basis vinden in de VS. Daarnaast wordt in veel van de berichten naast het voorvoegsel "controversial" ten aanzien van de ontwerpverklaring vaak nog "as strongly opposed by journalists and media-organisations" toegevoegd, zonder dat namen worden genoemd. In haar selectie richtte *AP*-Nederland zich nog sterker op officiële vertegenwoordigers van de VS of uit Europese landen.

– II.3. CONCLUSIES –

De resultaten van dit onderzoek geven aan dat de berichtgeving van *Associated Press* over de algemene vergadering van UNESCO gericht was op een, als zodanig niet nader uitgewerkt, maar als "controversial" omschreven deel van de thematiek. De aard der omstredenheid werd òfwel bekend verondersteld, òfwel onbelangrijk geacht voor de afnemers. De berichten waren in meerder-

heid incidenteel van aard en zonder verklarende achtergrond. Meningen van deelnemers aan de vergadering, zoals weergegeven door *AP*, zijn voor het merendeel afkomstig uit de VS en Europa. Dit is ook waar een belangrijk deel, in ieder geval het meest kapitaalkrachtige, van de *AP*-afnemers te vinden is. Wanneer we de Amerikaanse media-organisaties niet meerekenen is deze tendens in de nederlandse vertalingen nog sterker. Hoewel de Derde Wereld een meerderheid vormt in de 146 leden tellende UNESCO, worden slechts drie landen aangehaald, waarvan er één, Sri Lanka, onvoorwaardelijk voorstander was van de oorspronkelijke "controversial" ontwerpverklaring. Deze conclusies lijken beide eerder genoemde vooronderstellingen te wettigen. Sterker: Er lijkt nauwelijks een betere illustratie te vinden voor de neteligheid van de onderhavige problematiek en de wenselijkheid van een uitgebreide discussie, dan de wijze waarop *A.P.* de totstandkoming van de mediaverklaring behandelde.

Noten:

1. J. H. J. van den Heuvel, Problemen van internationale communicatie, *Massacommunicatie* VI/4 (oktober 1978). Hierin staat ook de letterlijke tekst van de ontwerpverklaring.
2. *Developing Mass Media in Asia.* UNESCO reports and papers on Mass Communication, no. 30. Paris 1960.
3. Zie voor een gelijksoortige indeling J. F. Gunter, An introduction to the Great Debate, *Journal of Communication,* Autumn 1978.
4. Net zo min als "de westerse landen" is "de Derde Wereld" een eenduidig concept. In feite zijn die niet-gebonden landen de enige politieke realiteit in de Derde Wereld.
5. Zie K. Brants en W. Kok, De Derde Wereld en de Nederlandse Pers, *Intermediair* 51, 1977.
6. Th. Ruyter, De Derde Wereld en de nieuwsvoorziening; naar een nieuwe internationale ordening van de informatie, *Internationale Spectator,* november 1976.
7. Globaal, omdat het overzicht is gebaseerd op de knipseldienst van de *Rijksvoorlichtingsdienst* en eigen archiefmateriaal, waardoor er mogelijk iets aan de aandacht is ontsnapt. Om een kwalitatieve vergelijking mogelijk te maken, is op dezelfde wijze te werk gegaan als bij de analyse van het ILET-congres (zie noot 5.). Bij dit kwalitatieve overzicht zal niet altijd iedere scribent volledig recht gedaan kunnen worden. Getracht is de beschrijving tot een aantal zo typerend mogelijke voorbeelden te beperken, dan wel een ideaal-typische weergave te ontwerpen.
8. *Spreekbuisgiganten; wie bepalen ons nieuws en hoe.* Uitgave van *Vara/Novib,* 1978. De nadruk ligt in deze uitgave op het commerciële karakter van de vier grote persbureaus en tv-producent *Visnews.* Naast feitelijk materiaal bevat de brochure interviews met leidinggevende functionarissen van de betreffende ondernemingen, zoals die gedeeltelijk ook te vinden waren in de twee tv-uitzendingen.
9. Op 21 december 1978 verscheen in *NRC/Handelsblad* nog een artikel van het lid van de nederlandse UNESCO-delegatie, dr. Klaver, *Gevecht om media-declaratie is slechts de eerste ronde.* Dit artikel verscheen buiten de onderzochte periode.
10. J. Tunstall, *The media are American.* New York/London 1977, p. 31.
11. BBC 1, Inside the News, 25 november 1974. Geciteerd in Ph. Harris, A Third World News Deal? Behind the smokescreen, *Index on Censorship,* september/october 1977, vol 6/no. 5.
12. Uit de *AP*-publicatie "World Service Signposts", 1971.
13. Voor zover na te gaan steekt dit nog gunstig af bij de verdeling in de kranten.

Een eerdere versie van dit artikel werd als paper gepresenteerd op een seminar van de *Youth Movement for the New International Order* over "Mass Media in Europe and the New International Information Order", in Kopenhagen, december 1978. Voor zijn suggesties dank ik verder Walther Kok.